Pressure groups,social Movements and democratic process

- लोकशाही संसद आणि लोकांचा आवाज या दोन पातळ्यांवर चालते.ज्या ठिकाणी लोकांचा आवाज दाबला जातो तिथे लोकशाही प्रक्रिया थांबलेली असते.

- दबावगट-सामाजिक चळवळी व लोकशाही प्रक्रिया यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास

पॉल विल्किंन्सन यांच्या मते, ‘समाजाच्या कोणत्याही थरात मोठ्या प्रमाणावर सामूहिक बदल घडविण्यासाठी साम, दाम, दंड आणि भेद असे कोणतेही धोरण स्वीकारण्याची तयारी ठेवून केलेले काम म्हणजे सामाजिक चळवळ होय'.

पार्थ मुखर्जी यांच्या मते, ‘सामाजिक चळवळ ही सर्वसमावेशक, पर्यायी आणि आमूलाग्र बदल घडवून आणण्यास सक्षम असते'.

जे. आर. गसफील्ड यांच्या मते, ‘प्रस्थापित समाजरचनेत बदल घडवून आणण्यासाठी केल्या जाणाऱ्या सामुदायिक स्वरूपाच्या मागण्या म्हणजे सामाजिक चळवळ होय'.

जॉन विल्सन यांच्या मते, ‘सामाजिक व्यवस्थेत व्यापक प्रमाणावरील परिवर्तन घडवून आणण्यासाठी किंवा घडून येणाऱ्या बदलांना प्रतिकार करण्यासाठी जाणीवपूर्वक, संघटित रित्या, असंस्थीकृत साधनांचा अथवा मार्गांचा अवलंब करून करण्यात येणारा प्रयत्न म्हणजे सामाजिक चळवळ होय’.

- वरील व्याख्यांवरून सामाजिक चळवळीचे स्वरूप किंवा प्रमुख अर्थ पुढील प्रमाणे सांगता येते :
- (१) सामाजिक चळवळीत अनेक लोक एकत्र येऊन जाणीवपूर्वक व हेतुत: सामुहिक प्रयत्नांतून सामाजिक परिवर्तनाला प्रभावित करणारी एखादी कृती करतात.
- (२) सामाजिक चळवळी जुनाट, अमानवी रूढी, परंपरा इत्यादींना विरोध करण्यासाठी तसेच कालबाह्य सामाजिक संकेत, गुलामी, पारतंत्र्य इत्यादींच्या विरोधात नव-स्वातंत्र्यवादी विचारांचा प्रसार करण्यासाठी आखल्या जातात.
- (३) सामाजिक चळवळीत अंतर्भूत असणारे सामुहिक प्रयत्न कमी-अधिक संघटित स्वरूपातील असणे अभिप्रेत असते.
- (४) सामाजिक चळवळीचे स्वरूप सामुदायिक कृतीचे, लवचिक किंवा ताठर असू शकते.
- (५) काही सामाजिक चळवळी समाजाच्या प्रगतीसाठी उपयुक्त ठरतात, तर काही चळवळी अडथळे निर्माण करतात.
- (६) चळवळीद्वारा मानवी संबंधामध्ये व परस्परविषयक दृष्टिकोनामध्ये परिवर्तन घडवून आणण्याचा प्रयत्न होतो.

- लोकशाहीतील सामाजिक चळवळीच्या उदयाचे दोन प्रवाह
- 1) पारंपरिक प्रवाह Old Social movements
- : Emergence in two context
- 1) अ) लोकशाही ची संकल्पना
- . ब) लोकशाहीतील संस्था
- क) लोकशाहीतील प्रातिनिधिक व जबाबदार शासन
- ड) राज्याचे- शासनाचे लोकशाहीकरण

- 2) अ) आर्थिक समता
- ब) सामाजिक न्याय
- क) आर्थिक उत्पादन व वितरण
- ड) राजकीय स्वातंत्र्य
- In the context of India
- अ) धार्मिक सुधारणा ब) राजकीय स्वातंत्र्य क) सामाजिक न्याय (संसाधनांचे वितरण)

- 2) New Social movements नवसामाजिक चळवळी
- मार्क्सवादी विचारातून पुढे आल्या
- अ) संघटना (कामगारांचे संघटीत)
- ब) अस्तित्वाची चळवळ identity movements
- ड) समता, वर्ग, स्वातंत्र्य, भांडवलशाही